

792(47.925)

9-96

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Գ-87

792(47.925)

Գ-96

11 2 NOV 201

ՀԱՄԱՌՈՏ

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ԳՈՒՄԲԱՍԵԱՆԻ

(Ծննդ. Ծագիկան)

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ

ՀԱՅ ԲԵՄԻՆ

ԵՒ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻՆ

Կենսագրեց իր հարազատ որդիև ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՍԱՆԱԳՐՈՒԿ Յ. ԳՈՒՄԲԱՍԵԱՆ

1909

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. Գ. ՓԱԼԱԳԱՇԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

27 MAR 2013

13438

6733

92 (17 35) 48

9-30



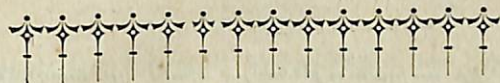
50192
8001

ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ԳՈՒՄԲԱՍԵԱՆ

(Ծնեալ Նաղիկեան)

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻ



ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԻԱՄ Յ. ԳՈՒՄԲԱՍԵԱՆԻ

ԱՌԱՋԻՆ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ

ԱՐԵՎԵԼԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻ



Մարիամ Ծաղիկեան, ծնեալ ի Կ. Պոլիս, Բերա, 1831ին, զուտորն է Օսմանեան Արքային ծաղկագործապետ (Չիչէքճի սպչը) Գալուստ Աղայի։ Իր մայրն էր տիկին Ֆուլիկ Գալուստ Ծաղիկեան, որ 20 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ իր երեք անչափաճառ զաւակներով այրի կը մնայ։ Տիկին Ֆուլիկ, որ ճշմարիտ որդեսէր մայր մ'էր, սլարադայից բերմամբ իր ամուսնոյն թողած նիւթական կը փճացնէ, և կը ստիպուի իր երեք անմեղները, Աբրահամ, Մարիամ և Բիստոս (Օսմ. չաքարագործ Հաճի Սարի ի կինը), սնուցա-

նել իր աշխատութեամբ: Նախ կը ստանձնէ
Կէօչէ Օղլու Յակոբ Էֆէնտիին զաւակացը
կաթնառութեան պաշտօնը: Մի քանի տա-
րիներ վերջ, Կէօչէ Օղլու, որ բոլոր սրտովը
համակրած էր տիկին Ծուլիկի՝ անոր հեղա-
համբոյր բնութեանը պատճառաւ, իր տան
մէկ անդամը նկատելով զայն, անոր կը
յանձնէ անտեսութեան (վիֆիլիսարձի)
պաշտօնը, միևնոյն ժամանակ ամէն կերպով
խնամել տալով Տիկին Ծուլիկի երեք անչա-
փահաս որբերը թէ՛ բարոյապէս և թէ՛ նիւ-
թապէս: Տիկին Ծուլիկ մեծ հոգածութիւն
կ'ունենայ իր Արրահամ տղուն կրթութեան,
իսկ սա առիթէն չօտուելով, մի միայն
կառքերու ոսկեղօճողի և ներկարարի ար-
ուեստները կ'ոսանի, և երբ հափահաս կ'ըլ-
լայ, լքելով իր մայրն ու քոյրերը, եզիպ-
տոս կը հաստատուի:

Մարիամ Ծաղիկեանի բեղմնաւոր կեանքը
կը սկսի 1851ին: Ըստ բաւականին ուսման
հետեւելով՝ լաւ կը խօսի ու կը գրէ հայերէն,
յունարէն, իտալերէն, թրքերէն: Առաջին
անգամ՝ իր մօրը նիւթապէս օգնելու և զա-
նիկայ օտարներու ծառայութենէն ազատելու
համար՝ իրր ուսուցչուհի կը պաշտօնավարէ

Ազգին երեւելեաց և ամիրաներու տուները:
1858ին կը նշանուի և կ'ամուսնանայ Պիլէ-
ճիքլի Օղլու Յովսէփ Գումրասեանի հետ, և
կ'ունենայ երկու զաւակ: Առաջինը, Օր. Վեր-
ժին Գումրասեան, որ Վերժին Ծաղիկեան
անունով ծանօթ է Հայ Ազգին, իր մօրը
նման երկա՛ր ատեն իբր գերասանուհի պաշ-
տօն վարած է Գասուկեան, Մնակեան և
այլ խումբերու մէջ: Տիկին Մարիամ Ծաղիկ-
եան, հեռատես տիպար մայր մը, իր զա-
ւակներուն ասպագան խորհելով և զիտնալով
գերասանութեան ասպարէզին ալ ասպերախ-
տութիւնը, կը մտադրէ յարմար առթիւ մը
փրկել իր սիրեցեալ դուստրը այս ասպարէ-
զէն: Իրօք ալ 1883ին կը յաջողի իրեն փե-
սայացնել զարգացած երիտասարդ մը, դե-
ղագործ և դեղալմաճառ Գարրիէլ Էֆ. Թօ-
գատլեանը, և այսպիսով կը կազմէ իր սի-
րեցեալ աղջկան ասպագան: Իսկ գալով երկ-
րորդ զաւակին՝ Սանատրուկ Գումրասեանի
(գպոցական անունով Գրիգոր Ծաղիկեան),
կը յաջողի 1880ին երուսաղէմայ ժառանգա-
ւորաց վարժարանը զրկել զայն, որ հոն իր
ուսումը առնելէ յետոյ՝ կը պաշտօնավարէ
Միացեալ Ընկերութեան վարժարանաց մէջ

ի դաւաոս, և 1894էն ի վեր ալ մայրաքաղաքիս մէջ կը պաշտօնավարէ իբր Ազգային ուսուցիչ:

Մարիամ Ծաղիկեան 1862 Մայիս 5ին, իրմէ մի քանի ամիսներ առաջ բեմ ելնող Տիկին Արուսեակին և Էջեանի ընկերակցութեամբ բեմ կը բարձրանայ և Պոլսոյ ընդհանուր ժողովրդեան համակրութեան կ'արժանանայ: Ազգային երեւելի ջոջերն իսկոյն միանալով, ժողով կը դուարեն և կ'որոշեն, առաջին՝ հոգալ թատրոնի բոլոր ծախքերը, երկրորդ՝ հրաւիրել Եւրոպայէն մեծ արդիւններ, բեմին վարժեցնելու համար Հայոց նոր դերասանուհիները: Երրորդ՝ բերել Իտալացի նշանաւոր ձայնադրագէտ երգիչ դաստառներ, երգախառն տրամներու յաջողութեան համար: չորրորդ՝ կանգնել նշանաւոր դեղեցիկ թատրոններ մայրաքաղաքիս զանազան կողմերը: հինգերորդ՝ հոգալ թատրոնի, թատրերգութեանց և զդեսաներուն բովանդակ ծախքերը:

Եւ իրօք ալ կը յաջողին ի դործ դնել իրենց այն բաղմածախս ծրագիրը: Այս թուականին կը ծաղկին Պոլսոյ դերասանական խումբերը, Էջեան, Վարդուհան, Ֆա-

սուլեան, Մնասկեան, Թոսպաթեան, Պէնլեան, Մաղաքեան, Տիկին Արուսեակ, Տիկին Ծաղիկեան, Օր. Վերթին և Բուրուլ Գարազաշեան, և այլն, և այլ կարգ մը դերասաններ ու դերասանուհիներ: Ծաղիկեան վերոյիշեալ խումբերուն մէջ առաջին դերասանուհիի պաշտօնը յաջողապէս կը վարէր, նոյն իսկ Եւրոպացի իր ուսուցիչներուն հիացում պատճառելով իր բնատուր յատկութիւններովը: Նոյն միջոցին մեր Ազգային արքայական խաղերը արգիւլելու համար պալատական աւագանիէն ոմանք, իսպաղիւղի արեւելեան թատրոնը մէկ գիշերուան մէջ կը կործանեն: Տիկին Ծաղիկեան այս ցաւալի տեսարանին հանդէպ՝ անդգայ չի մնար: Երբ կը տեսնէ թէ նշանաւոր դերասաններ, ինչպէս Էջեան և այլք, իրենց օձիքը կառավարութեան ձեռք չի տալու համար, Պօլիսէն հեռանալով՝ զաւանները շունչերնին կ'առնեն, իսկոյն կը միանայ Բերայի մէջ հանրածանօթ և մեծահարուստ Նահումի հետ, Ալքաղարը Արեւելեան թատրոնի տեղ չինել կուտայ, և Եւրոպական հպատակ Նահումի հովանւոյն տակ կը սկսի բոլոր արգիւլուած Ազգային տրամները ներկայացնել, և հետզհետէ երկիւղով

փախուստ տուող դերասաններ ալ իր քով հրաւիրելով, կը շարունակէ իր դերը իրր ատաջին դերասանուհի: Տիկին Մարիամ Ծաղիկեան թէև բարձր ուսում հունէր, սակայն այն ժամանակին մէջ ուսեալ կին մը կը համարուէր բոլոր պոլսաբնակ Ազգայիններէն: Մանաւանդ իր համարձակութիւնը նշանակելի է, քանի որ այն ժամանակին մէջ դերասանութիւնը մահացու մեղք մը կը համարէին բոլոր Աղղային անհատները և անպատուութիւն մը կը նկատէին զայն: Սակայն յիշատակութեան արժանի հանգուցեալ Ծաղիկեան Մարիամը այս ամէն նախապաշարունակները եւ ռամբլ գաղափարները ոտնակոխ ընելով, հաստատուն նպատակով մը իր բեմէն սկսաւ բարոյական դասերը անանդելու ժողովրդեան, և այսպէսով բացաւ Հայ Ազգին աչքերը: և լուսաւորեց: Առ այս իր յանդգնութիւնը շնորհաւորելի է մինչեւ ցայսօր և գնահատելի թէպէտ բարձր գիտութեանց չէր հետեւած, սակայն դերասանական սահմանին մէջ մեծամեծ ծառայութիւններ մատուցած է Ազգին: Միջագիւղցիք իրենց սրտերուն մէջ ցարդ վառ պահած են Տիկին Ծաղիկեանի զմայլելի և եղական

ձայնը՝ տրամներուն մէջ: Աղղային երգերուն և Օրերաշերտուն մէջ ալ իբր երոպացի երգիչ ունեցած բնատուր ձիւրքերը և յատկութիւնները կը յիշեն ցարդ և կը յուզուին: Թէպէտ և անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է որ, այս յաջողութիւններուն համար, ինչպէս վերադրուած է, յատուկ իտալիայէն վարպետներ գալով՝ զօրժնական երաժշտութեամբ մարդած էին հանդուցեալ: Այս միջոցին Եւրոպայի թերթերուն մէջ եղած հրատարակութիւններէն ահաւասիկ նմոյշ մը.

«Հայ աղղին մէջ դերասանութեան ճիւղը ծայր տուաւ: Այս աղղը ամէն յատկութիւններուն հետ ունի նաև կատարեալ բեմասացական յատկութիւնները: Ո՞վ է Մարի Ծաղիկեան, Ազգին Անդրանիկ դերասանուհին հանդիսացած է նա. մեր ատաջին բեմասացներու կարգը դասուելու արժանի տիկին մ'է, որ պատիւ կը բերէ իր պատկանած Ազգին, ևն, ևն»:

Հանդուցեալ: Աղղային տրամներուն աւելի սիրահար էր. երգախառն տրամները շատ ու շատ կը սիրէր. իր սիրելի թատերերգութիւններն էին «Թաթարաց Արշաւանք ի Սասուն» և կամ «Մահ կատարինէ

գիւցազնուհոյն, «Մեծն Տրդատ», «Սան-
դուխտ Կոյս», «Արշակ Բ.», «Վարդանանց
Պատերազմն», ևն. : Այս խղճալի տրամե-
րուն մէջ երբեմն յետագայ երդը կ'երգէր,
ինքն ևս յուզուելով.

«Ո՛ր, փսմնիկն ոսկերի իմ,
Հեգ եւ յուսար, ո՛ր Հայաստան,
եւ յար աղիք իմ գարարի,
Զի հասի դուռն անյուստեան:
եւ այլն, եւն. » :

Աւելորդ է աստանօր յիշել թէ նոյնչափ
կը սիրէր օտար ազգաց թատերական տրամ-
ներէն մի քանին, ինչպէս «Մօնթէնեօն»,
երգախառն տրամ մը, որուն մէկ երգը մի-
շեւ իր մահուան մօտ օրերը կ'երգէր : Ըն-
թերցողին կը նուիրեմ այս երգին քանի մը
տողերը.

«Ո՛ր դու սւսդ գիշերոյ,
Ո՛ր բարերար փայտիկ յայս,
Քու օգնութիւնդ խնդրեալ
Գերեզմանես կ'եղլեմ դուս.
Ախ, սիրադրած անյարգ մը,
Խաբես դժբախդ սիրունիս :

Այն աւերակ սիրտն է միակ
Պատճառ քոյր աղէտիցս.
Ո՛ր դու սւսդ գիշերոյ,
Հանգիստ շնորհէ քշուսոյս.
Ախ, սիրադրած անյարգ մը,
Խաբես դժբախդ սիրունիս :

Տիկին Ծաղիկեան իր շահէն աւելի կը սի-
րէր յարգել Ազգին շահը : Շատ անգամներ
ինքն առանձին և անձնական ծախքովը մեծ
խումբեր կը կազմէր և նպաստներ կը սար-
գէր Ազգային հաստատութիւններուն համար :
Իր ներկայացումներէն յաճախ նպաստաւոր-
ուած են Ազգային Հիւանդանոցը, Խառնիւղի,
Օրթագիւղի, Խոսկիւտարի, Սամաթիոյ և
Բերայի վարժարանները, ևն. ևն. : Տիկին
Մարիամ, ինչպէս վերագրեցի, 1862 ին բեմ
կը բարձրանայ և 1884 ին կը հրաժարի,
տեսնելով անկումը թատերական ասպարէ-
զին, որով 22 երկա՛ր տարիներ Ազգին իբր
բարր ուսուցչուհի մը ծառայած է :

Վերջին երեք տարիներ, մէկ կողմէն
ծերութիւն, միւս կողմէն իր հիւանդութիւնը
շատ ու շատ նեղեցին զինքն : Վերջապէս
1909 Յունուար 10, չարաթ օր առաւօտուն

աւանդեց իր հոգին առ Աստուած, ինչպէս որ
օրը օրին մահադիով ծանուցուեցաւ Հայ ժո-
ղովրդեան, և նոյն օր մեռելական կառքով
փոխադրուեցաւ Ս. Երրորդութեան եկեղեցին:

Յուդարկաւորութեան տխուր արարողու-
թիւնը տեղի ունեցաւ, ինչպէս որ որոշուած
էր, ԲՆ՝ օր ժամը Տ ին, նախագահութեամբ
Քարողիչ Տէր Հմայեակ Սրբազան հօր և Ա-
րիստակէս Սրբազան վանքեանի: Ներկայ
էին Բերայի բովանդակ քահանայից դասը և
դպիրներ: Եկեղեցւոյն բոլոր ջահերն և սուրբ
սեղանը լուսավառուած էին: Հակառակ օդին
սաստկութեան, հարիւրաւոր անձեր փութա-
ցած էին իրենց վերջին յարգանքը մատուցա-
նելու հանգուցեալին: Ներկաներուն մէջ
կը նշմարուէին բժիշկներ, վաճառականներ,
Ուսումնական Խորհրդոյ անդամներ, դերա-
սաններ և իր բարեկամները: Արարողութիւն-
ներէն ետքը երկրորդ կարգի մեռելական
կառքով և հետեւակ կառքերով հանգուցեալոյն
մարմինը փոխադրուեցաւ Շիշլիի Աղզ. գե-
րեզմանատունը:

Ցաւելով կը յայտնենք սակայն թէ Բե-
րայի պատուարման թաղ. Խորհուրդը թէև
յուդարկաւորութեան համար հարկ եղած պա-

տիւը ընծայած էր, բայց չգիտենք թէ ի՞նչ
նկատումներով այս մեծ դերասանուհիին հա-
մար մի քանի կանգուն հող չէ յատկացուցած
մասնաւորաց յատուկ մասին մէջ և հասարա-
կաց մէջ ամփոփուած է հայ դերասանութեան
պարծանք կնոջ մը մարմինը: Կը յուսանք որ
այս աչքառու կէտը նկատի առնելով Պատ.
Խորհուրդը, պիտի բարեհաճի անոր և իր
որդւոց գերեզմանատեղին մասնաւորել, դո-
հունակութիւն պատճառելու համար թէ՛
երկա՛ր տարիներ Աղզին ծառայող որդւոց և
թէ՛ Հայ հասարակութեան: Հարուստ իր
արժանեաց համաձայն տեղ մը կ'ունենայ իր
նպաստած ոսկիներով, իսկ գրական կեան-
քին ծառայող մշակները անուշադիր պիտի՞
մնան և անոնց յիշատակը հուսկ յետոյ պի-
տի կորնչի: Մի քանի թատերասէր անձեր
կը փափաքին ողբացեալ Եղաղիկեանի վրայ
տապանաքար մը գետեղել, պայմանաւ որ
նախ Բերայի Պատ. վարչութիւնը բարեհաճի
գերեզմանատան մէջ մասնաւոր թաղ մը
յանձնել Արեւելեան թատրոնի առաջին դե-
րասանուհիին և Գումբասեան գերդաստա-
նին:

Հանգուցեալը Հայ Աղզին մէջ առանց

ամենափոքրիկ բեռ մը եղած ըլլալու ապրած
ու վախճանած է, վայելելով իր հարազատ
որդւոյն խնամքը մինչեւ ցմահ:



ՀՀ Ազգային գրադարան



NL0300798

